

DASTLABKI TERGOV BOSQICHIDA DALILLARNI TO‘PLASHNING PROTSESSUAL XUSUSIYATLARI

Usmonov Vosid Muhammadievich

Toshkent irrigatsiya va qishloq xo‘jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti
“Milliy tadqiqot universiteti”, katta o‘qituvchi, y.f.f.d. (PhD)

E-mail: usmonov.vosid@mail.ru

Holiqova Nargiza Shermamatovna

Toshkent irrigatsiya va qishloq xo‘jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti
“Milliy tadqiqot universiteti”, Ekologiya va huquq fakulteti, Yurisprudensiya yo‘nalishi, 407-
guruh talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20105976>

Annotatsiya: Mazkur maqolada jinoyat-protsessual huquqning muhim bosqichi hisoblangan dastlabki tergov jarayonida dalillarni to‘plashning nazariy va amaliy jihatlari yoritiladi. Dalillarni to‘plashning protsessual tartibi, uning qonuniy asoslari, ishtirokchilarining huquq va majburiyatlari hamda ushbu jarayonning jinoyat ishini adolatli hal etishdagi o‘rni tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: dastlabki tergov, dalil, protsessual tartib, jinoyat ishi, isbotlash, tergov harakatlari, baholash.

ПРОЦЕССУАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ СОБИРАНИЯ ДОКАЗАТЕЛЬСТВ НА СТАДИИ ПРЕДВАРИТЕЛЬНОГО СЛЕДСТВИЯ

Усмонов Восид Мухаммадиевич

Ташкентский институт инженеров ирригации и механизации сельского хозяйства
«Национальный исследовательский университет», старший преподаватель, доктор
философии (PhD) по юридическим наукам

E-mail: usmonov.vosid@mail.ru

Холикова Наргиза Шермаатовна

Ташкентский институт инженеров ирригации и механизации сельского хозяйства
«Национальный исследовательский университет», факультет экологии и права,
направление «Юриспруденция», студентка 407-группы

Аннотация: В данной статье рассматриваются теоретические и практические аспекты сбора доказательств на стадии предварительного следствия, которая является важным этапом уголовно-процессуального права. Анализируются процессуальный порядок сбора доказательств, его правовые основы, права и обязанности участников, а также значение данного процесса для справедливого разрешения уголовного дела.

Ключевые слова: предварительное следствие, доказательство, процессуальный порядок, уголовное дело, доказывание, следственные действия, оценка.

PROCEDURAL FEATURES OF EVIDENCE COLLECTION AT THE STAGE OF PRELIMINARY INVESTIGATION

Usmonov Vosid Muhammadievich

Tashkent Institute of Irrigation and Agricultural Mechanization Engineers, National
Research University, Senior Lecturer, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

E-mail: usmonov.vosid@mail.ru

Holiqova Nargiza Shermamatovna

Tashkent Institute of Irrigation and Agricultural Mechanization Engineers, National Research University, Faculty of Ecology and Law, Jurisprudence programme, 407th group student

Abstract: This article examines the theoretical and practical aspects of evidence collection at the stage of preliminary investigation, which is considered an important phase of criminal procedural law. The procedural framework for collecting evidence, its legal foundations, the rights and obligations of participants, and the role of this process in ensuring a fair resolution of a criminal case are analyzed.

Keywords: preliminary investigation, evidence, procedural procedure, criminal case, proof, investigative actions, evaluation.

KIRISH

Maqsad: Mazkur tadqiqotning maqsadi dastlabki tergov bosqichida dalillarni to'plashning nazariy va amaliy asoslarini chuqur tahlil qilish, uning protsessual xususiyatlarini aniqlash hamda jinoyat ishlarini adolatli hal etishda tutgan o'rnini ilmiy asoslashdan iborat.

Vazifalar: dalil tushunchasi va uning jinoyat protsessidagi o'rnini tahlil qilish; dastlabki tergov bosqichida dalillarni to'plashning protsessual tartibini o'rganish; tergov harakatlarining turlari va ularning o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash; dalillarni tekshirish va baholash mezonlarini ilmiy asoslash; amaliy muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish bo'yicha takliflar ishlab chiqish.

MATERIALLAR VA METODLAR

Mazkur tadqiqotda bir qator ilmiy-uslubiy metodlardan foydalanildi. Jumladan, tizimli tahlil usuli orqali dastlabki tergov jarayonining tarkibiy qismlari o'rganildi. Qiyosiy-huquqiy usul yordamida milliy va xorijiy jinoyat-protsessual normalar solishtirildi. Mantiqiy tahlil usuli dalillarni to'plash, tekshirish va baholash jarayonlarini izchil tahlil qilishda qo'llanildi. Statistik usul orqali amaliy tergov natijalari umumlashtirildi va baholandi. Shuningdek, hujjatlarni tahlil qilish usuli asosida normativ-huquqiy hujjatlar va ilmiy adabiyotlar o'rganildi.

1-jadval. Tadqiqot usullari va ularning qo'llanilish maqsadi

T/r	Usul nomi	Mazmuni	Qo'llanilish maqsadi	Kutilayotgan natija
1	Tizimli tahlil usuli	Dastlabki tergov bosqichining tarkibiy qismlarini kompleks o'rganish	Jarayonni yaxlit tizim sifatida tahlil qilish	Tergov bosqichining tuzilmasini aniqlash
2	Qiyosiy-huquqiy usul	Milliy va xorijiy qonunchilikni solishtirish	Qonunchilikdagi farq va o'xshashliklarni aniqlash	Ilg'or tajribalarni aniqlash
3	Mantiqiy tahlil usuli	Dalillarni to'plash, tekshirish va baholashni izchil o'rganish	Jarayonning ichki mantiqini ochib berish	Ilmiy xulosalar chiqarish
4	Statistik usul	Amaliy tergov natijalarini raqamlar	Ma'lumotlarni umumlashtirish va	Ob'ektiv natijalar olish

		asosida tahlil qilish	baholash	
5	Hujjatlarni tahlil qilish usuli	Normativ-huquqiy hujjatlar va ilmiy manbalarni o'rganish	Nazariy asoslarni mustahkamlash	Ilmiy asoslangan yondashuv ishlab chiqish

Mazkur jadvalda tadqiqot jarayonida qo'llanilgan asosiy ilmiy usullar tizimli ravishda keltirilgan bo'lib, ularning mazmuni, qo'llanilish maqsadi hamda kutilayotgan natijalari yoritilgan. Jadvaldan ko'rinadiki, tadqiqotda bir-birini to'ldiruvchi metodlar majmuasi qo'llanilib, ular orqali dastlabki tergov bosqichida dalillarni to'plash jarayoni har tomonlama tahlil qilindi. Xususan, tizimli tahlil usuli jarayonni yaxlit tizim sifatida o'rganishga xizmat qilgan bo'lsa, qiyosiy-huquqiy usul orqali milliy va xorijiy tajribalar o'rtasidagi farqlar aniqlangan. Mantiqiy tahlil dalillarni baholash jarayonining ichki bog'liqligini ochib berishda muhim ahamiyat kasb etgan. Statistik usul amaliy ma'lumotlarni umumlashtirishga yordam bergan bo'lsa, hujjatlarni tahlil qilish usuli nazariy asoslarni mustahkamlashga xizmat qilgan. Natijada tadqiqotning ilmiy ishonchliligi va amaliy ahamiyati ta'minlangan.

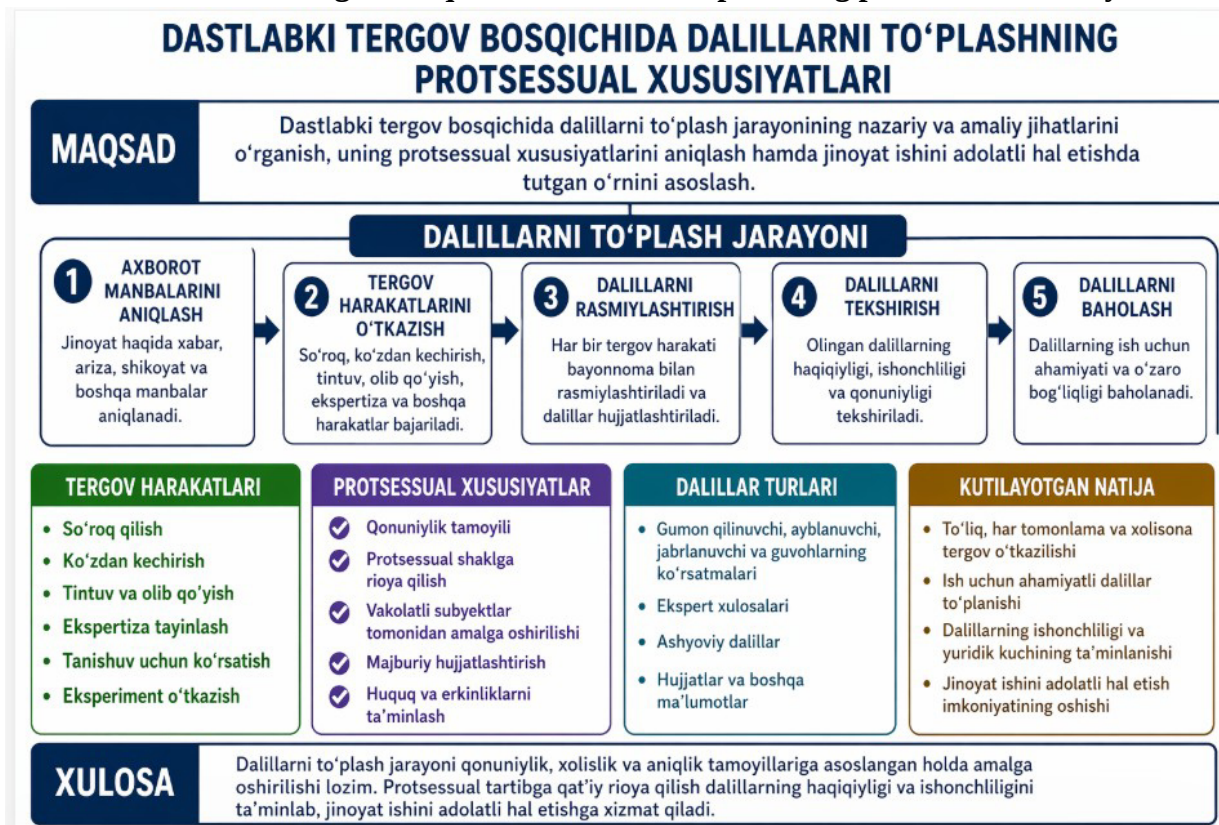
2-jadval. Tadqiqot usullarining tahliliy tavsifi

T/r	Usul nomi	Tahliliy tavsif	Afzalliklari	Cheklovlari	Ilmiy ahamiyati
1	Tizimli tahlil usuli	Dastlabki tergov jarayonini yagona tizim sifatida ko'rib chiqadi	Jarayonni kompleks yoritadi, o'zaro bog'liqlikni ochadi	Subyektiv talqin ehtimoli mavjud	Tergov bosqichining nazariy modelini yaratadi
2	Qiyosiy-huquqiy usul	Turli davlatlar qonunchiligini solishtiradi	Ilg'or tajribalarni aniqlash imkonini beradi	Har bir tizimni to'liq moslashtirish qiyin	Qonunchilikni takomillashtirishga xizmat qiladi
3	Mantiqiy tahlil usuli	Dalillarni to'plash va baholash jarayonini izchil o'rganadi	Jarayonning ichki mantiqini ochadi	Amaliy faktlar bilan doimiy bog'lash talab etiladi	Ilmiy xulosalar chiqarishda muhim
4	Statistik usul	Amaliy ma'lumotlarni raqamlar asosida tahlil qiladi	Ob'ektivlikni oshiradi, natijalarni aniq ko'rsatadi	Ma'lumotlar bazasi yetarli bo'lishi kerak	Amaliy samaradorlikni baholaydi
5	Hujjatlarni tahlil qilish usuli	Qonunlar va ilmiy manbalarni o'rganadi	Nazariy asosni mustahkamlaydi	Eskirgan manbalar ta'siri bo'lishi mumkin	Tadqiqotning ilmiy poydevorini yaratadi

Jadvaldan ko'rinadiki, tadqiqotda qo'llanilgan usullar bir-birini to'ldiruvchi xarakterga ega bo'lib, ular orqali dastlabki tergov bosqichida dalillarni to'plash jarayoni har tomonlama

yoritilgan. Ayniqsa, tizimli va mantiqiy tahlil usullari nazariy asosni shakllantirgan bo'lsa, statistik va qiyosiy-huquqiy usullar amaliy natijalarni mustahkamlashga xizmat qilgan. Natijada tadqiqotning ilmiy ishonchliligi va amaliy qiymati oshgan.

1-rasm. Dastlabki tergov bosqichida dalillarni to'plashning protsessual xususiyatlari

Quyidagi rasm dastlabki tergov bosqichida dalillarni to'plashning protsessual xususiyatlarini sxematik tarzda ifodalaydi.

Unga ko'ra, tadqiqotning maqsadi dastlabki tergov jarayonida dalillarni to'plashning nazariy va amaliy jihatlarini o'rganish, uning protsessual xususiyatlarini aniqlash hamda jinoyat ishini adolatli hal etishdagi o'rnini asoslashdan iborat.

Rasmning markaziy qismida dalillarni to'plash jarayoni 5 bosqichda ko'rsatilgan. Birinchi bosqichda jinoyat haqidagi xabar, ariza, shikoyat va boshqa manbalar asosida axborot manbalari aniqlanadi. Ikkinchi bosqichda tergov harakatlari o'tkaziladi, ya'ni so'roq, ko'zdan kechirish, tintuv, olib qo'yish, ekspertiza kabi protsessual amallar bajariladi. Uchinchi bosqichda dalillar rasmiylashtiriladi, ya'ni har bir tergov harakati bayonnoma orqali hujjatlashtiriladi. To'rtinchi bosqichda dalillar tekshiriladi, bunda ularning haqiqiyliги, ishonchliligi va qonuniyligi aniqlanadi. Beshinchi bosqichda esa dalillar baholanadi, ya'ni ularning ish uchun ahamiyati va o'zaro bog'liqligi tahlil qilinadi.

Rasmning quyi qismida tergov jarayonining asosiy tarkibiy qismlari alohida bloklarda berilgan. Tergov harakatlari tarkibiga so'roq qilish, ko'zdan kechirish, tintuv va olib qo'yish, ekspertiza tayinlash, tanishuv uchun ko'rsatish hamda eksperiment o'tkazish kiradi. Protsessual xususiyatlar sifatida qonuniylik tamoyili, protsessual shaklga rioya qilish, vakolatli subyektlar tomonidan amalga oshirilishi, majburiy hujjatlashtirish hamda shaxs huquq va erkinliklarini ta'minlash ko'rsatilgan. Dalillar turlari esa gumon qilinuvchi, ayblanuvchi, jabrlanuvchi va

guvohlarning ko'rsatmalari, ekspert xulosalari, ashyoviy dalillar hamda hujjatlar va boshqa ma'lumotlardan iborat.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, dastlabki tergov bosqichida dalillarni to'plash jarayoni jinoyat ishining adolatli hal etilishida hal qiluvchi ahamiyatga ega. O'rganishlar natijasida aniqlanishicha, dalillarni to'plashning protsessual tartibiga qat'iy rioya qilinishi dalillarning haqiqiyli va ishonchliligini ta'minlaydi.

Shuningdek, tizimli va mantiqiy tahlil natijasida tergov harakatlarining o'zaro bog'liqligi aniqlanib, dalillarni tekshirish va baholash jarayonining izchilligi ilmiy jihatdan asoslandi. Statistik tahlillar esa amaliyotda ayrim kamchiliklar, xususan, hujjatlashtirishdagi xatolar va protsessual talablarning buzilishi mavjudligini ko'rsatdi.

Natijada dalillarni to'plash jarayonini takomillashtirish zarurligi hamda zamonaviy texnologiyalarni keng joriy etish muhimligi asoslab berildi.

MUHOKAMA

Olingan natijalar ilmiy adabiyotlar va amaliy tajriba bilan solishtirilganda, dastlabki tergov bosqichida dalillarni to'plash jarayoni ko'p jihatdan qonunchilik normalariga mos ravishda amalga oshirilayotganini ko'rsatadi. Biroq ayrim hollarda protsessual talablarning buzilishi dalillarning yuridik kuchini pasaytirishi mumkin. Xorijiy tajribalar bilan qiyoslash shuni ko'rsatdiki, rivojlangan davlatlarda dalillarni to'plash jarayonida raqamli texnologiyalar va avtomatlashtirilgan tizimlardan keng foydalaniladi. Bu esa inson omilini kamaytirish va xatolarni minimallashtirishga xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan, milliy amaliyotda ham tergov jarayonini raqamlashtirish, tergovchilar malakasini oshirish hamda protsessual nazoratni kuchaytirish zarur deb hisoblanadi.

XULOSA

Dastlabki tergov bosqichida dalillarni to'plash jinoyat protsessining eng muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, ushbu jarayonning samaradorligi bevosita qonuniylik, xolislik va aniqlik tamoyillariga rioya etilishiga bog'liq.

Dalillarni to'plash, tekshirish va baholash jarayonlarini takomillashtirish orqali jinoyat ishlarini adolatli hal etish imkoniyati oshadi. Shu bois tergov faoliyatida zamonaviy yondashuvlarni joriy etish, ilmiy asoslangan metodlardan foydalanish va protsessual intizomni kuchaytirish muhim ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksi.
2. Karimov I.A. O'zbekistonning o'z istiqloq va taraqqiyot yo'li. – Toshkent: O'zbekiston, 1992.
3. Mirenskiy B.A. Ugolovno-protsessualnoe pravo. – Moskva: Norma, 2018.
4. Ashurov A.A. Jinoyat protsessida dalillar nazariyasi. – Toshkent: Adolat, 2020.
5. Yunusov S.A. Jinoyat protsessida isbotlash nazariyasi. – Toshkent: TDYU, 2021.
6. Svetlichnaya N.K. Повышение эффективности применения средств... // 2020.
7. Scientific Progress Journal. – 2022. – №6.
8. Xalqaro ilmiy maqolalar to'plami. – Qozon, 2020.